

ISSN: 2146-1740
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd>,
Doi: 10.54688/ayd.1106631
Araştırma Makalesi/Research Article

KIRGIZİSTAN YEREL YÖNETİM SİSTEMİNİN SUBSİDİARİTE (HİZMETTE HALKA YAKINLIK) İLKESİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

EXAMINATION OF KYRGYZSTAN LOCAL GOVERNMENT SYSTEM IN THE CONTEXT OF SUBSIDIARITY PRINCIPLE

Abdulgazi YIKICI¹

Muhammed Yunus BİLGİLİ²

Öz

Makale Bilgi

Gönderilme:
20/04/2022

Kabul:
23 /09/2022

Merkezi idare ve yerel yönetimler arasındaki yetki ve görev paylaşımını rasyonel esaslar çerçevesinde düzenleyen subsidiarite ilkesi, ihtiyaçların halka en yakın birimler tarafından karşılanmasının yanı sıra, yerel yönetimleri güvenceye kavuşturup özerkliklerini güçlendirme ve halkın katılım düzeyini artırma niteliğini de bünyesinde barındırmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Kırgızistan yerel yönetim sisteminin subsidiarite ilkesi bağlamında incelenmesidir. Yapılan incelemede Kırgız yerel yönetimlerinin; mevzuat çerçevesinde geniş bir görev yelpazesine sahip olmaları, kanunların çizdiği sınırlar dâhilinde serbestçe karar alıp uygulamaları, kararların kamu kurumları ve vatandaşlar için bağlayıcılık taşıması ve mevzuata aykırı bir düzenleme yapmaları durumunda müdahalenin yargı eliyle gerçekleştirilmesi açısından subsidiarite ilkesiyle uyumluluk arz ettiği görülmüştür. Bununla birlikte belediye ve köy yönetimi başkanlarının görevine onları atamaya yetkili birimler olan Cumhurbaşkanı ve “akim” (vali) tarafından son verilebilmesi, mali açıdan birçok yerel vergi toplama yetkisine rağmen, yerel yönetim bütçelerinin önemli ölçüde merkezi yönetim tarafından aktarılan genel bütçe vergi gelirlerine ve denkleştirme ödeneğine bağlı olmasının subsidiarite ilkesi ile çeliştiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yerel yönetimler, Yerel özerklik, Subsidiarite, Yerellik, Kırgızistan.

Jel Kodları: H71, R50, R59.

¹ **Sorumlu Yazar:** Araştırma Görevlisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-1230-1612, abdulgaziyikici@ktu.edu.tr.

² **Doktor Öğretim Üyesi,** Karadeniz Teknik Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-6062-8858, mybilgili@ktu.edu.tr.
Atıf: Yıkıcı, A. & Bilgili, M. Y. (2022). Kırgızistan yerel yönetim sisteminin subsidiarite (hizmette halka yakınlık) ilkesi bağlamında incelenmesi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 13 (2), 447-478.

Abstract

Article Info

Received:
20/04/2022

Accepted:
23/09/2022

The subsidiarity principle, which regulates the sharing of authority and duties between the central and the local governments within the framework of rational principles, it also includes the quality of providing assurance to local government, strengthening their autonomy and increasing the level of public participation, as well as meeting the needs of people met by the units closest to them. The aim of this study is to examine the local government system of Kyrgyzstan in the context of the principle of subsidiarity. As a result of the examination, it has been determined that the Kyrgyz local government is compatible with the principle of subsidiarity in terms of having a wide range of tasks in accordance with the legislation, taking and implementing decisions within the boundaries drawn by the laws, binding of decision for citizens and public institutions and making a judiciary intervention in the event they make a regulation contrary to the legislation. However, it has been determined that the fact that the mayors and head of village administrations can be unseated by the president or “akim” (governor) and their budgets are largely dependent on the general budget tax revenues and equalization benefits transferred by the central government -although they have a wide range of local taxing power, contradict the principle of subsidiarity.

Keywords: Local governments, Local autonomy, Subsidiarity, Locality, Kyrgyzstan.

Jel Codes: H71, R50, R59.

Extended Summary

The aim of this study is to examine the local government system of Kyrgyzstan in the context of the principle of subsidiarity. Local governments in Kyrgyzstan started to develop with the “Local Self-Government and Local Public Administration Law” enacted on April 19, 1991. In this period, local assemblies were not in a position to properly balance national and local interests while also producing and delivering services. Thereupon, the Kyrgyz government amended to the Law of Local Self-Government and Local Public Administration on March 4, 1992. With these amendments, the local government system was restructured as representation/legislative and executive bodies. Another regulation regarding local governments was made with the Constitution adopted in May 1993. Article 3 of the Constitution, in which the principle of separation of powers is adopted, regulates the distinction between the duties and authorities of the central government and local governments.

In addition, Article 112 of the 2021 Constitution states that the Kyrgyz local government system consists of representative and executive bodies. Local service delivery is carried out by the local council (representative body) and municipality (executive) in cities and districts (rayon), and by the local council and head of village administration (executive) in villages. Representation bodies are formed by the votes of citizens within the borders of the relevant administrative unit. On the other hand, the mayors of cities with special status, such as Bishkek and Osh, are appointed by the President, the district municipality and the head of village administration are appointed by akim, for a period of 5 years. Local governments do not have to obtain permission or approval from the central government (except for the local council’s decision to terminate itself) in the decision-making processes. Central government units cannot intervene in the decisions of local government bodies that do not contradict the legislation.

However, the fact that local governments are accountable to the central government in terms of operating in accordance with the legislation and are accountable to the local community within the scope of their services increases the effectiveness of these units. In the event that local government bodies take a decision contrary to the legislation, it is another remarkable and important issue that the prosecutor’s office (judicial body) intervenes. In addition, situations that require the termination of a body are regulated in the Law of Local State Administration and Local Self-Government Bodies and some of them can be put into practice with a court decision, providing a significant level of judicial assurance to local government units. In this context, the authorized inspection unit which is mostly judicial authorities has the potential to strengthen the autonomy of local government bodies. However, the statement that “the actions of the local government executive bodies are inconsistent with the decisions taken and the policy followed by the political leadership”, which is one of the situations that require dismissal, expands the scope of the administrative tutelage practice. While the formation of local assemblies in practice, with the votes of the local community, is in parallel with modern local government practices, the appointment procedure followed in the determination of the heads of the executive body is contrary to local democracy and the principle of subsidiarity.

Another important aspect of the subsidiarity principle is the financial structure of local government bodies. Based on the regulations in the legislation of the Kyrgyz Republic, it can be said that local governments are financially autonomous units. However, in practice, their budgets heavily depend on the shares transferred from the general budget tax revenue and equalization benefits by the central government. In addition, the removal of the authority to determine the rates of local taxes and fees from the local councils with the Law on Local State Administration and Local Self-Government Bodies, which entered into force on October 20, 2021, negatively affects the principle of subsidiarity and financial autonomy.

In Kyrgyzstan, it can be clearly observed that some reform attempts have been made toward becoming a democratic state based on the rule of law. In the examination made within the framework of the legislation, it has been determined that the Kyrgyz local government system and the representation/legislative and executive organs within this system have administrative and financial autonomy in general. However, the appointment and dismissal of the heads of the executive body by the president and/or akim is incompatible to strengthen local autonomy and the principle of subsidiarity. In addition, the revenues of local governments are largely dependent on the general budget tax revenues and equalization benefits transferred by the central government. Besides, deauthorized local councils to determine the rates of local taxes and fees weakens the financial autonomy of these units. These developments show that the reform process has not been fully successful.

1. Giriş

Demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından sayılan yerel yönetimler, vatandaşların yerel nitelikteki ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere oluşturulan ve belirli oranda özerkliğe sahip birimlerdir. Buradan hareketle yerel yönetim birimlerinin belirli bir alanda kamusal hizmet sunmakla görevli kuruluşlar oldukları söylenebilir. Kamu hizmetlerinin tek bir merkezden yürütülmesinde karşılaşılan zorluklar, bu birimlerin varlığını zorunlu kılmıştır.

Merkezi yönetim ile yerel yönetim arasında yetki/görev ve kaynak paylaşımında belirli bir ölçü veya standardın bulunması gerekmektedir. Yerel nitelikteki ihtiyaçların yerel yönetim birimlerince etkin ve verimli bir şekilde karşılanması, söz konusu paylaşımın düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. Bu kapsamda ortaya çıkan subsidiarite ilkesi, yerel nitelikteki hizmetlerin halka en yakın yönetim birimlerince sunulmasını ifade etmektedir (Spicker, 1991).

Merkez ve yerel arasındaki yetki ve görev paylaşımını rasyonel esaslar çerçevesinde düzenleyen ilke, ihtiyaçların halka en yakın birimler tarafından karşılanmasının yanı sıra, yerel yönetimleri güvenceye kavuşturup özerkliklerini güçlendirme ve halkın katılım düzeyini artırma niteliğini de bünyesinde barındırmaktadır (Böckenförde, 2011: 4). Dolayısıyla günümüzde birçok devlet, subsidiarite ilkesini merkezi yönetim ile yerel yönetim arasındaki görev bölüşümünün temeline oturtmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Kırgızistan yerel yönetim sistemini şekillendiren mevzuatın subsidiarite ilkesi bağlamında incelenmesidir. Belirlenen çalışma amacı doğrultusunda, ilk önce subsidiarite ilkesine yönelik literatür taranmıştır. Sonrasında yerli ve yabancı veritabanlarında (Web of Science, ScienceDirect, Taylor and Francis, Wiley Online Library, JSTOR, GoogleScholar, TR Dizin ve ASOS İndeks) subsidiarite ilkesine yönelik araştırma yapılmıştır. Araştırmada “subsidiarity”, “subsidiarity principle” ve “background of subsidiarity” ile “subsidiarite ilkesi”, “yerellik ilkesi”, “hizmette halka yakınlık” ve “yerindelik” anahtar kelimeleri kullanılmıştır. İncelenen kaynaklarda, ilkenin yerel özerklikle yakından ilişkili olduğu tespit edilmiş ve çalışmanın teorik altyapısını oluşturan subsidiarite ilkesinin detaylandırılabilmesi adına, “yerel özerklik (local autonmy)” kavramı da araştırma kapsamına alınmıştır. Ardından Kırgız yerel yönetim sisteminin ortaya konulabilmesi amacıyla Kırgızistan Anayasası ve kanunları (Yerel Devlet Yönetimi ve Yerel Özyönetim Organları Hakkında Kanun, Yerel Meclis Üyelerinin Statüsü Hakkında Kanun ve diğer ilgili kanunlar) incelenmiştir. Söz konusu aşamada, Kırgızistan Anayasası ve kanunlarında yerel yönetimlerle ilgili kısımlar belirlenmiştir. Mevzuata ilave olarak, Kırgız yerel yönetimlerini inceleyen çalışmalar, “Kırgızistan yönetim sistemi (administration system of Kyrgyzstan)”,

“Kırgızistan’da yerel yönetimler (local governments in Kyrgyzstan)”, “Kırgızistan’da merkez-yerel ilişkisi (central-local relationship in Kyrgyzstan)” ve “Kırgızistan’da yerel özerklik (local autonomy in Kyrgyzstan)” söz öbekleri üzerinden yukarıda sıralanan veritabanlarında araştırılmıştır.

Buradan hareketle çalışmada ilk olarak, subsidiarite ilkesi kavramsal açıdan ortaya konulmuştur. Ardından 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Kırgızistan’ın siyasi ve idari yapısı hakkında genel bilgiler sunulup ülkenin yerel yönetim sistemi geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Son olarak, Kırgızistan yerel yönetim sistemi subsidiarite ilkesi bağlamında incelenmiştir.

2. Subsidiarite İlkesi

Kelime olarak “yerellik”, “yerindelik”, “hizmette yerellik” gibi anlamlara karşılık gelen subsidiarite, “yetki ikamesi”, “hizmette halka yakınlık” ya da “hizmette yerellik” şeklinde Türkçeye çevrilebilmektedir (Cavlak, 2017: 134; Kırışik, 2013: 2; Uçar, 2004). Köken itibarıyla Latin askeri terminolojisine dayanan subsidiarite kelimesi, yedek olarak bekletilen asker anlamına gelen “subsidium”dan (yardımlaşma) türemiştir (Finnis, 2006: 134; Zeyrekli & Ekizceleroğlu, 2007: 29; Kakhidze, 2019: 134). Felsefi temeli Antik Çağ’a, Aristo ve St. Thomas Aquinas’a kadar dayandırılan subsidiarite ilkesi (Aroney, 2014; Drew & Grant, 2017), 1980’li yıllarda etkisini göstermeye başlayan küreselleşme olgusu ile birlikte ön plana çıkmıştır. Nitekim ilke, Avrupa Konseyi’nin 15 Ekim 1985’te imzaya açtığı Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (AYYÖŞ)’nda da yer almıştır (Ebel & Vaillancourt, 2007; Siket, 2017).

Ekonomiden hukuka, sanattan yönetime kadar birçok alanı etkileyen küreselleşme süreci, “küresel düşün, yerel davran” paradigması kapsamında hem merkezi hem de yerel yönetimlerin yeniden düzenlenmesini gerektirmiştir (Karakılçık & Özcan, 2005: 7). Daha geniş bir ifadeyle, iktisadi, siyasi ve kültürel birçok boyutu bulunan küreselleşme olgusu, libelleşme ve serbest piyasa ekonomisi, demokrasi, batılılaşma ve homojenleşme gibi unsurları gündeme taşıyarak devletleri söz konusu alanlarda reform yapmaya zorlamıştır (Yaman & Önder, 2018: 233-234). Bu süreçte mekân seçmeye başlayan küresel sermayeden pay alma yarışı, yerel yönetimler arasında günümüzde de etkisini sürdüren bir rekabet ortamı oluşturmuştur (Bıçkı & Sobacı, 2011: 229). Bu rekabet ortamı ise, merkezi yönetimleri, kendine ait yetki ve sorumlulukları, etkinlik, verimlilik ve kaynak kullanımında optimalite sağlama gereksesi ile yerel yönetimlere aktarmaya teşvik etmiştir (Yaman & Önder, 2018: 235). Yerelleşme akımını gündeme taşıyan küreselleşme, yerel yönetimlerin kamu hizmeti sunumunda genel yetkili olmasını; merkezi

yönetimlerin görev ve yetkilerinin ise sınırlandırılmasını beraberinde getirmiştir (Karakılıçık & Özcan, 2005: 11). Küreselleşme sürecinin yerelleşmeyi tetiklemesi, yerel yönetimlerin görev ve yetkilerinin genişlemesini de tetiklemiştir. Kamusal hizmetlerin sunumunda yerel yönetimlere öncelik verilmesi ise subsidiarite ilkesinin önemini artıran bir gelişme olmuştur. Bu ilke, hizmetlerin vatandaşlara en yakın birimler tarafından sunulmasının yanında, görev bölüşümünde etkinlik, verimlilik ve ekonomiklik gibi unsurları da öne çıkarmaktadır (Eryılmaz, 2016: 126-127). İlave olarak, kamu hizmetini yürüten idari birimin her türlü yetkiyle donatılmasını da gerektirmektedir (Güler, 2001: 9).

Avrupa Birliği gündeminde önemli bir yere sahip olan subsidiarite ilkesi, karar mekanizmalarının vatandaşa yakınlaştırılmasını temel almakta; bireyi ise toplumsal kurumların odak noktasına yerleştirmektedir (Fabbrini, 2016: 4). Alt ve üst olmak üzere iki ayrı yetki alanı bulunduğunu kabul eden ilke, bir hizmetin sunulmasının veya yetkinin kullanılmasının vatandaşa en yakın birim tarafından gerçekleştirilmesini, ayrıca sadece hizmet veya yetkinin söz konusu birimi aşması halinde bir üst birime müracaat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Føllesdal, 1998: 190; Fact Sheets on the European Union, 2021: 2). Merkezi yönetim ve yerel yönetim ilişkisinde kamu hizmetlerinin sunulması açısından yeni bir düzenleme yapma ihtiyacını gündeme getiren subsidiarite ilkesi, bu çerçevede yerel yönetimlere birincil, merkezi yönetimlere ise ikincil konumda rol atfetmektedir.

Subsidiarite ilkesinin bir anlam ifade etmesi ve kendinden beklenen faydayı göstermesi, yerel yönetimlerin varlıklarını sürdürebilmesi noktasında bir mihenk taşı niteliğindeki özerklik (idari, mali ve siyasi) ile yakından ilişkilidir (Keleş & Mengi, 2002: 23; Mengi, 2004: 48; Şahin, 2018: 20). Çünkü sadece halka yakınlık bir hizmetin alt yönetim birimi tarafından sunulması için yeterli bir kıstas değildir. Yakınlıkla birlikte söz konusu birimin belirli bir düzeyde idari ve mali özerkliğe de sahip olması kendinden beklenen işlevleri yerine getirebilmesi ve merkezin müdahalesine daha az maruz kalması açısından önem arz etmektedir.

Temelde merkezi yönetimin gücünün sınırlandırılmasını hedefleyen ilkenin uygulanabileceği üç farklı alandan söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki, sorumluluğun kamu ile özel kesim arasında paylaşılmasının gündeme geldiği özelleştirmedir. İkincisi, bir ülke sınırları içerisinde yer alan çeşitli yönetim kademeleri arasında yetkilerin ve sorumlulukların paylaşımıdır. Üçüncüsü ise, uluslararası kuruluşlar ile bunların üyesi olan devletler arasındaki ilişkilidir (Tsvetkov, 2018: 42).

Subsidiarite ilkesinin ortaya çıkmasında, merkezi yönetimin idari ve siyasi müdahaleleri karşısında yerel yönetimlere daha fazla özerklik tanınması (Güler, 2000: 26; Alada, 2008: 19)

ve birey talepleri ile çeşitli kamu kuruluşlarının amaçları arasında bir denge kurulması düşüncesi etkili olmuştur. Bu ilke ile sadece üst otoritenin, kendi sorumluluklarını yerine getirebilecek yetkinlik ve yeterlilikteki alt yönetim birimlerine müdahalesi önlenmeye çalışılmamakta, aynı zamanda bu alt yönetim birimine kendini geliştirmesine yardımcı olacak imkânlar sağlanması da hedeflenmektedir (Mowbray, 2015: 314; Gosepath, 2005: 153). Bununla beraber halka en yakın birim bazen merkezi yönetim kuruluşları, bazen de yerel yönetim birimleri olabilmektedir. Örneğin kentsel altyapı, çöp toplama, aydınlatma ve çevre sağlığı hizmetleri yerel yönetim; güvenlik, adalet ve diplomasi hizmetleri ise merkezi yönetim tarafından daha etkin ve verimli bir şekilde yerine getirilebilir (Ulusoy & Akdemir, 2019: 41-42; Kurun, 2017: 87).

Kamu hizmetlerinin halka en yakın yönetim birimlerinde sunulmasının, hizmetlerin halkın taleplerine uygunluğunu artıracığı beklenmektedir. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesini ve yetkilerin merkezden yerele devredilmesini ön plana çıkaran subsidiarite ilkesi, halk katılımını ve karar alma süreçlerinde halkın etkisini artırmaya da yardımcı olacak bir yapıya ve içeriğe sahiptir (Belli, 2017: 78; Yıkıcı & Salman, 2021: 14).

Özetle subsidiarite ilkesinin hizmetleri halka yakın yürütme, halkın katılım düzeyini artırma, yerel yönetimleri güvenceye kavuşturma, yerel özerkliği güçlendirme, görev ve yetki bölüşümünü rasyonel esaslar çerçevesinde düzenleme gibi fonksiyonları bünyesinde barındırdığı ifade edilebilir. Dolayısıyla günümüzde birçok devlet, yerel yönetim sistemini yapılandırırken bu ilkeye önem vermektedir.

3. Kırgızistan'ın Genel Yapısı

Kırgızistan, Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde 31 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan eden, komünist yönetimden demokrasiye, kumanda ekonomisinden serbest piyasa ekonomisine geçiş aşamasında bulunan bir Orta Asya ülkesidir (Bingöl, 2007: 5; Gürbüz, 2011). 199.951 km² yüzölçümüne ve 6.592 milyon (2020 Temmuz) nüfusa sahip ülkenin başkenti Bişkek, devlet dili Kırgızca, resmi dili ise Rusça'dır (Kırgız Cumhuriyeti Anayasası, Madde 13).

Sovyet dönemi yönetsel modelini devam ettiren ülkelerden biri olan Kırgızistan, üniter bir yapıya sahiptir. Kırgızistan, 1991'den 2005'e kadar başkanlık, bu tarihten 2010 yılına kadar yarı başkanlık ile yönetilmiştir. 27 Haziran 2010 tarihinde ise halkın büyük çoğunluğunun katılımıyla gerçekleştirilen referandum sonucunda kabul edilen Anayasa ile parlamenter sisteme geçmiştir (Aseinov & Najimudinova, 2017: 226). Bundan yaklaşık 10 yıl sonra, 11

Nisan 2021’de yapılan yeni Anayasa referandumuyla Kırgızistan’da “başkanlık sistemi” adı altında yeni bir sistem getirilmiştir. Bu yeni sistem ile ülke yönetiminde güçlü başkanlık sistemine dönüldüğü ifade edilmektedir (Partlett, 2021).

Kırgızistan’da, 7 “oblast” (*bölge*), 2 özel statülü şehir (Başkent Bişkek ve Oş), 40 “rayon” (*bölge genelindeki ilçe*), 12’si oblast ve 11’i rayon genelinde olmak üzere toplam 23 şehir ve 459 “ayıl aymak” (*köyler birliği*) bulunmaktadır (Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 2016). Her bölge, ilçelerden ve en az 50 bin nüfusa sahip, ekonomik ve kültürel bir merkez niteliği taşıyan ve idari birim olan bölge genelindeki şehirlerden oluşmaktadır (Narmambetova & Akman, 2018: 460). İdari-bölgesel birim olan oblastın (*bölge*) yönetimi, 2012 yılına kadar başbakanca atanan vali tarafından yerine getirilmiş; bu tarihte yapılan değişiklikle birlikte oblastın yönetimi hükümetin tam yetkili temsilcisine (*polpred*) geçmiştir. Bölgede merkezi yönetimi temsil eden bu görevli, merkezin almış olduğu kararların söz konusu yerleşim yerinde uygulanmasından sorumludur. Ayrıca bölge yönetimi, merkezi hükümetin fonksiyonlarını da üstlenmektedir (Çukurçayır & Eroğlu, 2013: 127). 2021 yılında yeni bir Anayasanın kabulüne ve “başkanlık sistemi” adı altında yeni bir sisteme geçilmesine istinaden bu görevli, Yerel Devlet Yönetimi ve Yerel Özyönetim Organları Hakkında Kanun’un 8’inci maddesinde belirtildiği üzere “*Başkanın Tam Yetkili Temsilcisi*” olarak anılmaya başlanmıştır. Aynı maddede valinin “*baş hükümet yetkilisi*” olduğuna da yer verilmiştir.

Özel statülü iki şehirden biri olan Bişkek, Kırgızistan’ın başkenti olmasının yanı sıra idari, siyasi, mali ve kültürel açılarından da bir merkez niteliğindedir. Oş şehri ise, jeostratejik önemi ve jeopolitik konumu itibariyle ülkenin “*güney başkenti*” olarak da bilinmektedir (Narmambetova & Akman, 2018: 461; Aseinov & Najimudinova, 2017: 233). Bu özel statüye sahip iki şehir, Cumhurbaşkanı tarafından atanan şehir belediye başkanları tarafından yönetilmektedir (Yerel Devlet Yönetimi ve Yerel Özyönetim Organları Hakkında Kanun, Madde 47).

Diğer bir idari birim olan ilçe ise, büyük çoğunluğunu askerlerin ve işçilerin oluşturduğu en az 12 bin nüfusa sahip, sınai ve kültürel bir merkez niteliği taşıyan ilçe genelindeki şehirlerden, kentsel yerleşimlerden ve köy birliklerinden oluşmaktadır (Narmambetova & Akman, 2018: 460; Sarkınç, 2013: 148; Dukanbayev, 1998: 126). Birkaç köyün birleşmesiyle oluşan köyler birliği ve köy (*ayıl*) ise Kırgızistan’da en alt yönetim kademesini teşkil etmektedir (Uçar vd., 2021: 576). Görüldüğü üzere Kırgızistan’da yönetim sistemi idari olarak bölge, özel statülü şehir, ilçe ve köy şeklinde teşkilatlandırılmıştır. Yerel yönetim birimleri de idari teşkilatlanmaya paralel sayılabilecek bir biçimde şehir, ilçe ve köy olarak kademelendirilmiştir.

4. Kırgızistan’da Yerel Yönetimler

Sovyetler Birliği döneminde ülkenin tüm yönetim kademelerinde demokratik ve demokratik olmayan unsurlar bir arada bulunmuştur. Kırgızistan, 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte bir dizi reform planını uygulamaya koymuş ve bunun sonucunda devletin birçok biriminde değişim meydana gelmiştir (Baimyrzaeva, 2005: 29-30; Egeli & Özen, 2008: 14). Söz konusu değişimden Kırgız yerel yönetim sistemi ve bu sistem içerisinde yer alan birimler de etkilenmiş ve bugünkü yapısına kavuşmuştur.

4.1. Yerel Yönetimlerin Gelişimi

Milli İstatistik Komitesi verilerine göre, Kırgızistan’da nüfusun %66,3’ü köylerde yaşamaktadır. Nüfusun büyük bir bölümünün kırsal alanda yaşaması da doğal olarak yerel yönetim birimlerinin önemini ve sorumluluğunu artırmaktadır (Aseinov & Najimudinova, 2017: 235). Yerel halkın ihtiyaçlarının karşılanması amacı, ülkenin yönetim yapısında yerel yönetim birimlerinin ortaya çıkıp yaygınlaşmasına ve hızlı bir şekilde güç kazanmasına zemin hazırlamıştır.

Bağımsızlığın kazanılmasının ardından Kırgızistan’da bir dizi kanun yürürlüğe konulmuştur. Bu kanunların genel olarak kamu yönetimi, özel olarak ise yerel yönetimler ile ilgili olduğu görülmektedir. Kırgızistan’da yerel yönetimler 19 Nisan 1991’de çıkarılan “Yerel Özyönetim ve Yerel Kamu Yönetimi Kanunu” ile gelişmeye başlamıştır. Bu kanun ile yerel devlet organları tarafından kullanılan yetkiler, yerel meclislere devredilmiştir. Ancak yerel meclisler bu tarihlerde yerel ve ulusal çıkarlar arasında gerekli dengeyi sağlayabilecek yetkinlikte olmamıştır (Alymkulov & Kulatov, 2001: 526). Bu durum yerel kamusal mal ve hizmet sunumunda bölgeler arasında yaşam standartlarının ciddi bir biçimde farklılaşmasına yol açmıştır.

Kırgız hükümeti bunun üzerine 4 Mart 1992 tarihinde Yerel Özyönetim ve Yerel Kamu Yönetimi Kanunu’nda değişikliğe gitmiştir (Çukurçayır & Eroğlu, 2013: 127). Değişiklik ile birlikte yerel yönetim sistemi temsil/yasama (yerel meclisler) ve yürütme (belediyeler) organları şeklinde yeniden yapılandırılmıştır. Ayrıca bu organlar, yerel düzeyde üst kademe idari birimler olarak tanımlanmıştır (Alymkulov & Kulatov, 2001: 526; Sarkınç, 2005: 204).

Yerel yönetimlerle ilgili bir diğer düzenleme Mayıs 1993’te kabul edilen Anayasa ile yapılmıştır. Güçler ayrılığı ilkesinin benimsendiği Anayasanın 3’üncü maddesinde devlet makamları ile yerel yönetimlerin işlev ve yetkileri arasında bir ayırım yapılması öngörülmüştür. 1995 yılında ise Orta Asya Cumhuriyetleri arasında başkent Bişkek şehrinde kurulan belediye

teşkilatı ile ilk kez yerel yönetim sistemine geçilmiş ve belediye başkanı seçimle göreve gelmiş, aynı zamanda da şehir devlet idaresi, belediye başkanlığına dönüştürülmüştür (Bozatay & Şahnagil, 2020: 358; Narmambetova & Akman, 2018: 464).

10 Şubat 1996'da yapılan ulusal referandum sonucunda kabul edilen değişikliklerle, yerel yönetimlerin mali özerkliğinin temelini oluşturulması hususunda önemli bir nitelik taşıyan "mülkiyet hakkı" getirilmiştir. Ayrıca 1996 değişiklikleri ile birlikte yerel meclislerin yerel yönetim sistemindeki konumu güçlendirilmiş ve bu sayede meclislerin merkezi yönetimin bölgelerde yer alan kurumları karşısında bağımsız olması temin edilmiştir (İba, 2009: 54). Böylece 1995 yılında Bişkek'te hayata geçirilen yerel yönetim ilkeleri, 1996'da köylerde, 1998-2001 arası dönemde ilçelere bağlı şehirlerde, 2001'de ise illere bağlı şehirlerde uygulamaya konulmuştur (Aseinov & Najimudinova, 2017: 237). 2003 yılında yapılan referandum ile yerel meclis yetkilerinin çerçevesi genişletilmiştir. Anayasada yerel meclislere ayrı bir yer verilmiş ve yerel yönetim organlarının mülkiyeti, belediye mülkiyeti olarak tanımlanmıştır. Bunlara ek olarak, belediye hizmetleri gibi yeni görev ve sorumluluk tanımları da Anayasaya dâhil edilmiştir (Çukurçayır & Eroğlu, 2013: 127).

Yerel yönetim sisteminin hızlı teşkilatlanmasında AYYÖŞ'ün de payı bulunmaktadır. Otoriter yönetim anlayışından demokrasiye geçme yönünde çeşitli adımlar atan Kırgızistan, uluslararası boyutta etki yaratmış olan AYYÖŞ'e kayıtsız kalmamıştır (Pashalieva & Kahrman, 2016: 164). Bu doğrultuda ortaya çıkan yerel konularda en iyi çözümün yerel topluluk veya bu topluluğun seçmiş olduğu meclisler ve yürütme organları tarafından gerçekleştirileceği düşüncesi, yerel yönetim reform sürecine ivme kazandırmıştır. Bağımsızlık sonrası dönemde atılan bu adımlar, Kırgızistan'da yerel yönetim sisteminin gelişimi ile anayasal ve kanuni çerçevesinin oluşumunda önemli dönüm noktalarıdır.

4.2. Yerel Yönetimlerin Anayasal ve Kanuni Çerçevesi

Yürürlükteki 5 Mayıs 2021 tarihli Kırgızistan Anayasasının 111-115'inci maddelerinden oluşan dördüncü bölümünde, yerel yönetimlerin yasal çerçevesi çizilmiştir. Buna göre:

Madde 111: Yerel yönetimlerin, mahalli müşterek ihtiyaçları kendi çıkarlarına uygun ve bağımsız şekilde çözmelerine imkân tanıyan yetkilerin anayasal bir hak olduğu düzenlenmiştir. Aynı madde içinde, yerel yönetimlerin finansmanının ilgili yerel bütçeden ve ayrıca cumhuriyet bütçesinden karşılanacağı ifade edilmiştir.

Madde 112: Yerel yönetimlerin, temsil organları ve yürütme organlarından oluştuğu; yürütme organlarının ve bunların başkanlarının ise faaliyetleri dolayısıyla temsil organlarına karşı sorumluluk taşıdığı düzenlenmiştir.

Madde 113: Yerel meclis üyelerinin kanunda gösterilen yönetime uygun olarak ve fırsat eşitliği çerçevesinde ilgili idari-bölge biriminde yaşayan vatandaşlarca seçileceği; yerel yönetim yürütme organlarının teşkilatlandırılması ve yetkilendirilmesinde kanunla çizilen çerçeveye riayet edileceği belirtilmiştir.

Madde 114: Devlet makamlarının, kanunda belirtilen haller dışında yerel yönetim organlarına verilen yetkilere müdahale hakkının olmadığı; yerel yönetim organlarının kanunlara uyma bakımından devlete, faaliyetlerinin sonuçları açısından ise yerel topluluğa karşı sorumluluk taşıdığı ve haklarının ihlâl edilmesi durumunda yargı yoluna başvurabileceği düzenlenmiştir.

Madde 115: Vatandaşların aksakal mahkemeleri kurma hakkının olduğu düzenlenmiş ve söz konusu mahkemelerin örgütlenmesi, finansmanı ve karar alımlarına ilişkin genel bilgilere yer verilmiştir.

Bu maddelerdeki hükümler doğrultusunda yerel yönetim birimlerinin kendilerini ilgilendiren konularda mevzuat çerçevesinde serbestçe karar alma ve uygulama yetkisine ve yetkinliğine sahip olduğu söylenebilir. Söz konusu düzenlemelerin subsidiarite ilkesinin uygulanabilirliğini artırma potansiyeli taşıdığı ifade edilmelidir. Zira yerel yönetim organlarıncı alınan kararların, merkezi yönetim teşkilatı tarafından değiştirebilir bir nitelik taşıması sıkı bir idari vesayetin varlığını gösterir. Bu durumda söz konusu birimler varlık amaçlarına uygun hareket etme noktasında sorun yaşayabilirler. Dolayısıyla da halka en yakın birimler olmalarına rağmen, yerel topluluğun ihtiyaç duyduğu mal ve hizmet sunumlarını ilk elden karşılama görevini layıkıyla yerine getiremezler.

Yerel Devlet Yönetimi ve Yerel Özyönetim Organları Hakkında Kanun'un 18'inci maddesinde ise yerel yönetim sisteminin oluşturulmasında dikkate alınacak temel ilkelerden bahsedilmiştir. Bu ilkelerden bazıları söz konusu kanun maddesinde şu şekilde sıralanmıştır:

- (1) Devlet makamlarının ve yerel yönetim organlarının görev ve yetkilerinin ayrılması;
- (2) Yerel yönetim organlarının sorumluluklarını yerine getirirken açıklık ekseninde ve yerel topluluğun çıkarları doğrultusunda hareket etmesi;
- (3) Yerel yönetim organlarının idari ve mali açıdan özerkliğinin bulunması;
- (4) Yerel topluluğun hak ve menfaatlerinin korunması;

- (5) Yerel yönetim organlarının, kanunun kendilerine verdiği yetki dâhilinde tüm meseleleri bağımsız bir şekilde çözme yetkisine sahip olması.

Söz konusu düzenlemelerden hareketle yerel yönetim organlarının gerekli yetki ve kaynak ile donatılarak varlık amaçlarını yerine getirebilecek bir yapıya kavuşturulmak istendiği söylenebilir.

Bu amaca paralel olarak, Kırgız Cumhuriyeti'nin Normatif Yasal Düzenlemeleri Hakkında Kanun'un 21'inci maddesinde yerel devlet idarelerinin (valilik, kaymakamlık ve diğer merkezi yönetim organları), yerel yönetim birimlerinin ve toplulukların menfaatlerini doğrudan etkileyen yasal düzenleme tasarılarının hazırlanmasında yerel yönetim birimlerinden görüş alma zorunluluğu bulunduğu yer verilmiştir. Benzer şekilde Yerel Devlet Yönetimi ve Yerel Özyönetim Organları Hakkında Kanun'un 36'ncı maddesinde, yerel meclislerce alınan kararların ilgili yerel idari bölgede uygulanma zorunluluğu taşıdığı yer almaktadır. Bu hüküm aynı kanunun 44'üncü ve 50'nci maddelerinde belirtildiği üzere sırasıyla belediye başkanı ve köy yönetimi başkanları tarafından alınan kararlar için de geçerlidir.

Yerel yönetim organlarının Anayasa veya kanun(lar)a aykırı bir karar alması durumunda ise, müdahaleyi merkezi yönetimin değil de, ilgili idari bölgedeki savcılığın yapması dikkat çeken ve yerel özerklik açısından önem arz eden bir diğer husustur. Kırgız Cumhuriyeti Savcılığı Hakkında Kanun'un 32'nci maddesine göre savcılık, gerekli düzeltmenin yapılması için yazılı olarak söz konusu düzenlemeyi yapan yerel yönetim organına başvurmuştur. Bu müdahale, alınan kararın veya içerisinde yer alan bir hükmün askıya alınması, iptal edilmesi veya geçersizliğinin beyanını kapsamaktadır. Aynı kanunun 20'nci maddesinde yer alan, savcılığın işlemlerinin tüm devlet kurumları ve yerel yönetim organları nezdinde bağlayıcılık taşıması hükmü de yargı güvencesinin bir başka unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Kırgız Cumhuriyeti'nin Normatif Yasal Düzenlemeleri Hakkında Kanun'un 35'inci maddesinde ilgili yerel yönetim organınca gerekli düzeltmenin yapılmaması halinde savcılığın konuyu mahkemeye götürme yetkisi olduğu hüküm altına alınmıştır. Bu kanunun 10'uncu maddesinde ise, yerel yönetim organınca alınan kararın mevzuata aykırı olduğu sonucuna varılması halinde, mahkemenin söz konusu kararı yürürlükten kaldırabileceği düzenlenmiştir. Yerel yönetim organlarınca Anayasa veya kanunlara aykırı bir karar alınması durumunda bile müdahalenin yargı eliyle yapılması yerel yönetim birimlerinin özerkliğini güçlendirme potansiyeli taşımaktadır.

4.3. Şehirlerde ve Köylerde Yerel Yönetimler

Kırgız yerel yönetim sisteminin temsil/yasama ve yürütme organlarından oluştuğu 2021 Anayasası'nın 112'nci maddesinde düzenlenmiştir. Şehirlerde ve ilçelerde yerel meclis (temsil/yasama organı) ve belediye (yürütme organı); köylerde ise yerel meclis ve köy yönetimi başkanı (yürütme organı) aracılığıyla yerel hizmet sunumu gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede yerel yönetim organlarının kanunla kendilerine verilen yetkiler dışında hem yerel öneme sahip konularda hem de devlet tarafından devredilen yetkiler kapsamındaki işlerde sorumlulukları bulunmaktadır. Yerel Devlet Yönetimi ve Yerel Özyönetim Organları Hakkında Kanun'un 27'nci maddesinde, yerel öneme sahip konular sıralanmıştır. Belediye mülkünün yönetimi, yerel bütçenin hazırlanması ve uygulanması, içme suyu sağlanması, mezarlık hizmetleri, rekreasyon alanlarına işlerlik kazandırılması ve çevre düzenlemesi bunlar arasında yer almaktadır.

Aynı kanunun 29'uncu maddesinde ise devlet tarafından yerel yönetim organlarına devredilen yetkilere yer verilmiştir. Bu yetkilerden bazıları aşağıda sıralanmıştır:

- (1) Okul öncesi ve mesleki eğitim ile sağlık alanında ihtiyaç duyulan hizmetleri sunmak;
- (2) Çevreyi korumaya yönelik faaliyetleri yürütmek;
- (3) Vergi mevzuatına uygun olarak ücret ve sigorta primlerini tahsil etmek;
- (4) Tüketici haklarını korumak;
- (5) Sosyal adalet çerçevesinde düşük gelirli ailelere destekte bulunmak.

Sıralanan yerel öneme sahip konular ve merkezi yönetim tarafından devredilen yetkiler incelendiğinde, Kırgızistan yerel yönetim organlarının halkın ihtiyaç duyduğu hizmetlerin en yakın birimler tarafından sunulması konusunda geniş bir görev yelpazesine sahip oldukları görülmektedir.

4.3.1. Yerel Yönetimlerin Yasama Organları

Şehir, ilçe ve köy meclisleri Kırgızistan yerel yönetim sisteminde temsil/yasama organları olarak tanımlanmıştır. Anayasanın 113'üncü maddesinde, bu yerel meclislerin ilgili yerel idari birimin halkı tarafından seçilerek göreve getirileceği düzenlenmiştir. Yerel Devlet Yönetimi ve Yerel Özyönetim Organları Hakkında Kanun'un 31'inci maddesinde, özel statülü (Bişkek ve Oş) şehir meclislerinin her birinin 45 üyeden oluşacağı, geri kalan yerel meclislerin üye sayısının ise yerleşim yeri nüfusunun baz alınarak belirleneceği vurgulanmıştır. Buna göre şehir yerel meclisleri, 6.000 nüfusa kadar 11, 6.001-20.000 arası nüfusa sahip yerlerde 21, nüfusu 20.0001 ve üzeri olan yerlerde 31; ilçe meclisleri ise 100.000 nüfusa kadar 20 ila 30,

100.001'den 200.000'e kadar olan yerlerde 30 ila 45; nüfusu 200.001 ve daha fazla olan yerlerde ise 45 ila 60 arası üyeden oluşmaktadır. Yerel Meclis Üyelerinin Statüsü Hakkında Kanun'un 2'nci maddesinde de yerel meclis üyelerinin genel, eşit ve doğrudan oy esasına göre 4 yıllık bir süre için halk tarafından seçileceği hüküm altına alınmıştır.

Tüzel kişiliğe ve kanunun çizdiği sınırlar dâhilinde kendi yetki alanına giren konularda bağımsız şekilde düzenleme yapma yetkisi bulunan yerel meclisler, Anayasanın 113'üncü maddesine göre; yerel bütçeyi onaylama ve bütçenin yürütülmesini kontrol etme, sosyo-ekonomik kalkınma ve sosyal koruma programlarını onaylama ile yasada öngörülen durumlarda yerel öneme sahip diğer sorunları çözme ile görevlendirilmiştir. Anayasanın 113'üncü maddesinde sayılan görevlere ilave olarak Yerel Devlet Yönetimi ve Yerel Özyönetim Organları Hakkında Kanun'un 34'üncü maddesinde de yerel meclislere ait birtakım yetkiler düzenlenmiştir. Bunlardan bazıları aşağıda sıralanmıştır:

- (1) Mevzuatta öngörülen hallerde mahalli vergi ve harçların belirlenmesi, imtiyazların verilmesi ve mali yükümlülüklerle ilişkin oranların tespit edilmesi;
- (2) Yerel yönetim yürütme organının faaliyeti hakkında ilgili yürütme organı başkanının raporunun dinlenmesi;
- (3) Yerel meclis başkanının ve vekilinin seçilmesi, görevden alınması ve yerel meclis başkanının hukuka aykırı kararlarının iptal edilmesi;
- (4) Yerel yönetim yürütme organının başkanına güvensizlik oyu verilmesi.

Söz konusu kanunun 35'inci maddesinde ise ilçe yerel meclisinin yetkileri yer almaktadır. Bu yetkilerden bazıları şunlardır;

- (1) İlçe bütçesinin onaylanması;
- (2) Yerel meclis başkanının ve vekilinin seçilmesi, görevden alınması ve yerel meclis başkanının hukuka aykırı kararlarının iptal edilmesi;
- (3) İcra sekreterinin atanması.

Yerel meclislerin oturumu, toplantıları ve karar alma usulleri Yerel Devlet Yönetimi ve Yerel Özyönetim Organları Hakkında Kanun'un ilgili maddelerinde düzenlenmiştir. Yerel meclis toplantısının geçerli olabilmesi için meclis üye tam sayısının en az yarısının katılması gerekir, karar yeter sayısında da yine meclis üye tam sayısının çoğunluğu aranır ve yerel meclis toplantıları üç ayda bir yapılır (Madde 33). Yerel meclis kararları başkan, yokluğunda yardımcısı tarafından imzalanıp aksi öngörülmedikçe kabul edildiği andan itibaren yürürlüğe girer ve bu kararlar ilgili yerleşim yerinde kanun hükmündedir (Madde 39).

Anayasanın 70'inci maddesinde kanunda öngörölmüş durumlarda yerel meclisleri feshetme yetkisinin Cumhurbaşkanına ait olduğu düzenlenmiştir. Bu durumlar Yerel Devlet Yönetimi ve Yerel Özyönetim Organları Hakkında Kanun'da sıralanmıştır. Yerel meclisler: Anayasal düzeni ve ulusal güvenliği doğrudan tehdit eden ve ayrıca ülke toprak bütünlüğünü tehlikeye atan eylemlerde bulunma, etnik ve dini ayrımcılığa yol açacak propaganda faaliyetleri yürütme gibi durumların varlığı halinde (Madde 24); ilgili yerel meclisin toplam üye sayısının en az üçte iki çoğunluğu ile alınan karar üzerine, Bakanlar Kurulu Başkanı veya akimin teklifi üzerine; ilgili idari-bölge biriminin sınırlarının değiştirilmesi durumunda (Madde 42), Cumhurbaşkanı tarafından feshedilir.

Yerel meclis üyelerinin, üyelik sıfatının sona ermesi ile ilgili hükümler ise Yerel Meclis Üyelerinin Statüsü Hakkında Kanun'un 3'üncü maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; *“kendi isteği ile istifa etme veya mensubu olduğu parti grubundan çekilmeye yönelik yazılı başvuruda bulunma”*, *“yerel meclis üyeliği ile bağdaşmayan bir işe başlama veya bu işi bırakmama”*, *“Kırgızistan vatandaşlığından çıkılması, başka bir vatandaşlığının varlığının sonradan anlaşılması ve kazanılması”*, *“başka bir yerel meclise üye olarak seçilme”*, *“daimi ikamet için Kırgızistan'dan ayrılma”*, *“mahkeme tarafından fiil ehliyetinin olmadığı tespit ve kayıp veya ölü olarak ilan edilmesi”*, *“aleyhine olan bir mahkeme kararının yürürlüğe girmesi”*, *“geçerli bir mazereti olmaksızın yerel meclis oturumlarına bir yıl içerisinde 4 defadan fazla katılmama”* ve *“ölüm”* durumlarının gerçekleşmesi halinde üyeliğin sonlandırılmasına ilişkin karar, yerel meclis tarafından üye tam sayısının oyçokluğuyla alınır ve en geç 3 gün içerisinde Bölge Seçim Komisyonu'na gönderilir.

Şehir, ilçe ve köy meclisleri, yerel yönetimlerin temsil/yasama organları olarak belirlenmiştir. Bu meclislerin, yerleşim yerindeki vatandaşlar tarafından seçilerek oluşturulması ve görev alanına giren konularda mevzuat çerçevesinde bağımsız karar alma hak ve yetkisi ile donatılması modern çağın yönetim ve katılım pratikleriyle örtüşmektedir. Ayrıca meclisin feshedilmesi ve meclis üyelerinin üyelik sıfatının sona erdirilmesine ilişkin hallerin kanunda tek tek sayılması da yerel özerkliğin ön planda tutulduğunu göstermektedir.

Kırgız yerel yönetim sisteminin genel çerçevesi hakkında yorumda bulunabilmek adına temsil/yasama organlarının yanı sıra yerel yönetimlerin yürütme organlarının da incelenmesi önem arz etmektedir.

4.3.2. Yerel Yönetimlerin Yürütme Organları

Yürütme organları, yerel meclislerin kararlarının ve devredilen devlet yetkilerinin hayata geçirilmesinden ve uygulanmasından sorumlu birimlerdir. Yürütme fonksiyonu şehirlerde belediye; köylerde ise köy yönetimleri ve bunların başkanları tarafından yerine getirilmektedir.

4.3.2.1. Şehir ve İlçe (Rayon) Belediyeleri

Şehirlerde yerel yönetim sisteminin yürütme organı, başında belediye başkanı (*mer*) bulunan belediye (*meriya*)'dir. Bu organın görevleri Yerel Devlet Yönetimi ve Yerel Özyönetim Organları Hakkında Kanun'un 45'inci maddesinde ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Bunlardan bazıları aşağıda sıralanmıştır:

- (1) Yerel topluluğa yönelik sosyo-kültürel hizmetleri sunmak;
- (2) Şehir bütçesinin taslağını hazırlamak ve yerel meclisin onayından sonra uygulamaya koymak;
- (3) Şehri cazibe merkezi haline getirmek;
- (4) Konut ve toplumsal hizmet sunumunu geliştirmek;
- (5) İmar planı yapmak ve uygulamak.

Belediyenin en üst makamında yer alan belediye başkanlığına aday olan kişilerde bulunması ve bulunmaması gereken haller Yerel Devlet Yönetimi ve Yerel Özyönetim Organları Hakkında Kanun'un 46'ncı maddesinde düzenlenmiştir. Devlet dilini, işini yapmaya yetecek ölçüde bilmesi ve ilgili idari birime göre değişen tecrübe şartını sağlaması, adaylarda bulunması gereken özellikler olarak belirtilmiştir. Buna karşılık, Kırgız Cumhuriyeti vatandaşı olmayanların, başka bir devletin vatandaşlığına sahip olanların, ilgili yerleşim yerinde doğmuş olanların, adli sicil kaydı bulunanların, mahkeme kararıyla yetersizliği saptananların ve belediye görevlerinde bulunması yasaklananların belediye başkanı olamayacağı bu kanun maddesinde hüküm altına alınmıştır.

Aynı kanunun 47'nci maddesinde belediye başkanının atanması ve görevden alınması ile ilgili hususlar bulunmaktadır. Buna göre, ilçe belediye başkanlarının akim; Bişkek ve Oş gibi özel statülü şehirlerin belediye başkanlarının ise Cumhurbaşkanı tarafından 5 yıllık bir süre için atanacağı ve belirtilen hallerde, atamaya yetkili olan kişilerin belediye başkanlarını görevden alabileceği düzenlenmiştir. Maddeye göre belediye başkanı; "*kişisel başvuru*", "*mahkeme kararıyla suçlu bulunması*", "*mahkemece ölü veya kayıp olduğuna ilişkin bir karar alınması*", "*sürekli ikamet amacıyla Kırgızistan'dan ayrılması*", "*Kırgızistan vatandaşlığının terk edilmesi, kaybedilmesi veya yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılması*", "*görevini devam*

ettirmeye engel bir sağlık sorunu yaşaması”, “meclis tarafından üçte iki çoğunluk ile güvensizlik oyu verilmesi”, “eylemlerinin, alınan kararlarla ve siyasi liderliğin izlediği politikayla tutarsızlık teşkil etmesi” ve “güven kaybı” durumlarında görevden alınabilir. Belediye başkanının atama ile göreve gelmesi ve kanunda sayılan hallerin gerçekleşmesi durumunda onları atamaya yetkili merciler tarafından organlık sıfatına son verilebilmesi, merkeziyetçi eğilimlerin varlığına karine oluşturmaktadır. Görevden alınmayı gerektirecek durumların kanun maddesinde ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesini iyi bir gelişme olarak değerlendirmek mümkünse de, bu durumun vesayet ilişkisini ortadan kaldırmadığı ifade edilmelidir.

Aynı kanunun 48’inci maddesinde ise belediye başkanının yetkileri ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Söz konusu yetkilerden bazıları şu şekildedir:

- (1) Kırgız Cumhuriyeti Anayasası ve kanunlarına, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu kararlarına ve yerel meclis kararlarına uyulmasını ve bu düzenlemelerin uygulanmasını organize etmek;
- (2) Şehir bütçesini hazırlamak, meclisin onayına sunmak ve uygulanmasını sağlamak;
- (3) Belediye teşkilatını sevk ve idare etmek;
- (4) Yerel öneme sahip konular ve yerel meclis yetkilerine atıfta bulunulanlar dışında, devredilen devlet yetkilerini kullanmak;
- (5) Mevzuat çerçevesinde yerel vergi ve harçların getirilmesi konusunda şehir meclisine teklifte bulunmak.

Şehirlerde ve ilçelerde yerel yönetim sisteminin yürütme organı olarak belediyeler kademelendirilmiş ve çeşitli görevler tahsis edilmiştir. Yürütme organlarının başında ise atama ile gelen belediye başkanları bulunmaktadır. Bu şekliyle belediye başkanının belirlenmesinde takip edilen usul subsidiarite ilkesinin gerekleriyle örtüşmemektedir.

4.3.2.2. Köy Yönetimleri

Köylerde yerel yönetim sisteminin yürütme fonksiyonu, başında köy yönetimi başkanı (*ayıl okmotu başçısı*) bulunan köy yönetimleri (*ayıl okmotu*) aracılığıyla icra edilmektedir. Yerel Devlet Yönetimi ve Yerel Özyönetim Organları Hakkında Kanun’un 5’inci bölümünde köy yönetimi ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. Buna göre (Madde 50):

- (1) Köy meclisi üyelerine yetkilerini kullanmalarında, seçmenlere sunulacak raporların hazırlanmasında ve uygulamasında yardımcı olur.

- (2) Köy yönetimi, faaliyetleri çerçevesinde köy meclisi ile devredilen devlet yetkileri dâhilinde ilgili devlet organlarına rapor verir.
- (3) Köy yönetimince alınmış kararlar ise, aksine bir hüküm belirtilmedikçe köy yönetimi başkanı tarafından imzalandığı tarihte yürürlüğe girer ve bu kararların ilgili yerleşim alanında uygulanması zorunludur.
- (4) Alınan kararlar, iptal veya geçersiz ilan edilebilir.

Aynı kanunun 51'inci maddesinde ise köy yönetiminin görevleri ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu görevlerden bazılarında aşağıda yer verilmiştir:

- (1) Bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasına ilişkin proje geliştirmek;
- (2) Yerel bütçe taslağını hazırlamak ve yerel meclisin onayından sonra bütçeyi uygulamaya koymak;
- (3) Genel inşaat planı yapmak ve buna uyulmasını sağlamak;
- (4) Konut ve toplumsal hizmet sunumunu geliştirmek.

Yerel Devlet Yönetimi ve Yerel Özyönetim Organları Hakkında Kanun'un 52'nci maddesine göre, köy yönetimi başkanı olabilmek için aranan şartlar, belediye başkanının taşınması gereken kriterlerle, yöneticilik tecrübesine ilişkin süre hariç, örtüşmektedir. Aynı kanunun 53'üncü maddesinde de köy yönetimi başkanının atanması ve görevden alınmasına ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Bunlar, belediye başkanlığındaki prosedürle aynıdır. 54'üncü maddede ise köy yönetimi başkanının yetkileri düzenlenmiştir. Bunlardan bazıları aşağıda sıralanmıştır:

- (1) Göreve başladığı andan itibaren en geç 3 ay içinde bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasına ilişkin proje geliştirmek ve onay için köy meclisine sunmak;
- (2) Bütçeyi hazırlayıp köy meclisinin onayına sunmak ve uygulamaya konulan bütçe için rapor hazırlamak;
- (3) Devredilen devlet yetkilerinin mevzuata uygun şekilde yürütülmesini sağlamak;
- (4) Mevzuat çerçevesinde yerel vergi ve harçların getirilmesi konusunda köy meclisine teklifte bulunmak;
- (5) Kamu kurum ve kuruluşlarının yöneticilerinin görevleri ile bağdaşmayan faaliyetlerde bulunmaları halinde bu yöneticilerin görevden alınması konusunu gündeme getirmek;
- (6) Köy yönetimi çalışanlarını atamak ve görevden almak.

Köy yönetimleri, yerel yönetim sisteminin yürütme organı olarak köy yerleşimlerinde kademelendirilmiştir. Yetki, görev ve organlık sıfatının kazanılması/kaybedilmesi gibi konularda şehir belediyeleri ile büyük ölçüde benzerlik gösterse de köy yönetimlerine ilişkin düzenlemelerin daha ayrıntılı hükümler içerdiği ifade edilmelidir.

Temsil/yasama organları ve yürütme organları şeklinde ikili bir yerel yönetim yapılanmasının benimsendiği Kırgızistan'da, yerel meclisler şehir belediyelerine ve köy yönetimlerine göre daha adem-i merkezîyetçi bir görünüm sergilemektedir. Yürütme organı başkanlarının atama ile göreve gelmesi ve organlık sıfatlarının kaybedilmesinde atamaya yetkili makamların söz sahibi olması bu durumun açık bir göstergesidir. Bununla birlikte yürütme organları, yerel hizmet sunumunda yerel meclislere göre daha aktif bir rol oynamaktadır. Yerel yönetim sistemi içerisinde bulunan organların ihtiyaç duyulan hizmetleri etkin, verimli ve zamanında sunabilmesi, söz konusu birimlerin gelir kaynaklarının iyileştirilmesi ve çeşitlendirilmesi ile doğrudan bağlantılıdır.

4.3.3. Yerel Yönetimlerin Mali Kaynakları

Kırgızistan Anayasasının 111'inci maddesinde yerel yönetimlerin finansman ihtiyacının devlet bütçesinin yanı sıra ilgili yerel bütçeden karşılanacağı hüküm altına alınmıştır. Ayrıca söz konusu maddede yerel bütçenin hazırlanması ve uygulanmasında yerel yönetim organlarının bağımsızlığı garanti edilmiş ve bütçe süreçlerinin açıklık, katılım ve hesap verebilirlik ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirileceği düzenlenmiştir. Kırgız Cumhuriyeti'nde Bütçe Hukukunun Temel İlkeleri Hakkında Kanun'un 1'inci maddesinde ulusal vergilerden ve diğer gelirlerden yapılan kesintilerin yerel bütçe normlarına ve transfer miktarına uyulmadığı durumlar dışında kalan hallerde, devlet yetkililerinin yerel bütçenin uygulanma sürecine müdahale etmelerine izin verilmeyeceği açık bir şekilde belirtilmiştir.

Yerel yönetimlerin, finansal kaynaklarını ve bütçeler arası ilişkilerini düzenlemek, transfer sistemlerini geliştirmek, gelirlerini artırmak ve bütçe süreçlerinde açıklık, şeffaflık ve hesap verebilirliği sağlamak amacıyla 25 Eylül 2003 tarihinde "Yerel Özyönetimin Mali ve Ekonomik Temelleri Üzerine Kanun" kabul edilmiştir. Bu doğrultuda, 2007 yılında bütçe sisteminde yer alan bölge ve ilçe seviyeleri kaldırılmış ve iki kademeli bütçe sistemine geçilmiştir. Bununla birlikte, 2008 yılında bütçenin ilçe seviyesi tekrar uygulamaya konulmuştur. Ancak merkezi hükümetten yerel yönetimlere yapılan transferler, ilçe düzeyinde bir düzenlemeye tabi tutulmadan doğrudan dağıtmaya başlanmıştır. 2012 yılından itibaren devlet-ilçe-yerel yönetim şeklinde olan genel bütçe, devlet ve yerel yönetim şeklinde iki kademeye indirilmiştir (Tiuliundieva, 2014: 25-26). Bekiev ve Çekirov (2012) bu uygulamanın

bütçe politikasını iyileştirdiğini, yerel yönetimlerin özerkliğini güçlendirdiğini, halkın karar alma süreçlerine olan katılımını artırdığını, yerel yönetim organları ile devlet organları arasında ortaklık ilişkileri kurulmasını sağladığını, bunlardan da önemlisi ilçe ve bölge devlet idarelerinin yerel yönetim organları üzerindeki etkisini sınırlandırdığını tespit etmişlerdir.

Yerel Özyönetimin Mali ve Ekonomik Temelleri Üzerine Kanun'un 2'nci maddesinde de yerel yönetimlerin mali ve ekonomik özerkliğine ilişkin birtakım temel ilkeler düzenlenmiştir. Bunlar:

- (1) Devlet iktidarı ve yerel yönetimlerin işlevlerinin sınırlandırılması;
- (2) Yerel sorunların çözülmesi ve merkezi yönetim tarafından devredilen yetkilerin uygulamaya konulabilmesi için gerekli mali ve ekonomik araçların sağlanması;
- (3) Yerel yönetimlere ait mali ve ekonomik araçlarının kullanımında yerel meclislerin bağımsızlığının tesis edilmesidir.

Yerel Özyönetimin Mali ve Ekonomik Temelleri Üzerine Kanun'un 3'üncü maddesinde yerel bütçenin; yerel vergi ve harçlardan, vergi dışı gelirlerden, Cumhuriyet düzeyinde dağıtılan vergi gelirlerinden, transfer ve gönüllü katkılardan oluştuğu düzenlenmiştir. Aynı maddede kredilerin yerel bütçe gelirlerine dâhil edilemeyeceği, yerel bütçenin fazla vermesi durumunda ise kalan tutarın yerel meclislerin takdirine bağlı olarak tekrar yerel bütçe harcamalarına yönlendirileceği hüküm altına alınmıştır. Söz konusu kanunun 12'nci maddesinde yerel yönetim organlarının sosyo-ekonomik programları ve projeleri uygulamak için bütçe dışı fon yaratma yetkisine sahip oldukları belirtilmiştir. Fonların oluşturulması, kullanılması ve denetlenmesi noktasında ise yerel meclisler yetkili kılınmıştır. Bütçe dışı fonların, yerel yönetimlerin mali kaynakları açısından önemli bir gelir kalemi olduğu ifade edilmelidir. Ancak Kırgız Cumhuriyeti'nde Bütçe Hukukunun Temel İlkeleri Hakkında Kanun'un 30'uncu maddesinde yerel yönetimlerin bütçe dışı fon oluşturmaları yasaklanmıştır. Yerel yönetimler açısından önemli yenilikler getiren bu kanun, 16 Mayıs 2016 tarihli Kırgız Cumhuriyeti Bütçe Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle uygulamadan kaldırılmıştır. Yürürlüğe giren Kırgız Cumhuriyeti Bütçe Kanunu da, uygulamasına son verilen "*Yerel Özyönetimin Mali ve Ekonomik Temelleri Üzerine Kanuna*" paralel olarak yerel yönetimlerin mali yönden özerk olmasına katkı yapacak birtakım düzenlemeleri içerisinde barındırmaktadır. Kanunun 13'üncü maddesinde yerel bütçelerin hazırlanması, onaylanması ve uygulanması süreçlerinde yetkinin doğrudan yerel yönetimlere verilmesi; 24'üncü maddesinde de acil finansman gerektiren beklenmedik durumlarda kullanılmak üzere yerel yönetimlerin yürütme organlarına yedek fon oluşturma yetkisinin tanınması, söz konusu düzenlemelere örnek olarak gösterilebilir.

2016 yılında yürürlüğe giren, 2018 ve 2020 yıllarında birtakım değişiklikler yapılan Kırgız Cumhuriyeti Bütçe Kanunu'nun 48'inci maddesinde yerel bütçeyi oluşturan kalemler şu şekilde sıralanmıştır:

- (1) Belirlenmiş standartlar dâhilinde ulusal gelirlere yapılan kesintiler,
- (2) Arazi vergisi,
- (3) Emlak vergisi,
- (4) Yerel bütçeden verilen bütçe kredilerinden elde edilen faiz gelirleri,
- (5) Yerel yönetim organlarının hisselerine tahakkuk eden temettüleri,
- (6) Belediye işletmelerinin kârlarından yapılan kesintiler,
- (7) Belediye mülklerinin kiralanmasından elde edilen gelirler,
- (8) Yeraltı kaynaklarını kullanma izni için alınan ücretler,
- (9) Atıkların yerleşim yerlerinin dışına taşınması için alınan ücretler,
- (10) Köy yönetimi topraklarında bulunan Devlet Orman Fonu'na ait otlakların ve meraların kullanım ücretleri,
- (11) Motorlu araç park ücretleri,
- (12) Mahkeme kararıyla, tazminat miktarı da dâhil olmak üzere, maddi ve idari sorumluluk önlemlerinin uygulanması sonucunda yerel yönetim organları ve onlara bağlı kurumlar tarafından alınan fonlar,
- (13) Yerel bütçeye tüzel kişiler ve bireyler tarafından ücretsiz ve gönüllü olarak sağlanan katkılar,
- (14) Devlet organları da dâhil olmak üzere idari organlar tarafından verilen para cezaları,
- (15) Fauna nesnelere özel kullanım ücreti,
- (16) Kırgız Cumhuriyeti mevzuatı ile belirlenen diğer vergi dışı ödemeler.

Kırgız Cumhuriyeti Bütçe Kanunu'nun 48'inci maddesinde birçok gelir kalemi sayılmıştır. Bunlara ilave olarak aynı kanunun 18'inci maddesinde yabancı devletlerin hükümetlerinden ve uluslararası kuruluşlardan alınan transferlerin de bir gelir kalemi olduğu ve bunların resmi transferler içerisinde değerlendirilmesi gerektiği hükmüne yer verilmiştir.

Çeşitli gelir kaynakları tahsil edilmiş olmakla birlikte, bunların büyük bir çoğunluğu köy birimlerinin şehir merkezlerine uzak ve ulaşım imkânlarının zor olmasından dolayı toplanamamaktadır. Yerel yönetimler, genel bütçe gelirlerinden ise %14 oranında bir pay almaktadır. Yerleşim yeri esasına göre paylaştırılan genel bütçeden; ülke genelindeki şehirler

%50, bölge ve ilçe genelindeki şehirler %40, ilçeler %30, köy birlikleri ise %10 pay almaktadır (Uçar vd., 2021: 588-590).

Genel bütçeden mali kaynakları geniş olan belediyelere daha fazla, mali kaynakları kısıtlı olan belediyelere ise daha az pay verilmesi söz konusu mali yetersizlik sorununu derinleştirmektedir. Ayrıca nüfus sayısının da bütçeden kaynak tahsis edilmesinde göz önünde tutulan bir parametre olması, aynı nüfusa ancak farklı coğrafi yapıya sahip yerleşimlere aynı mali kaynağın sağlanmasına yol açmaktadır. Bu uygulama, bütçeden pay alma bağlamında yaşanan adaletsiz dağılımın idari-bölgesel boyutuna örnek olarak gösterilebilir (Nurunbetov, 2015: 21-22). Ayrıca harcamaların ulusal güvenlik üzerine yoğunlaşması ve alınan dış borçların ödenmesi noktasında sıkıntıların yaşanması, yerel yönetimlere kaynak aktarımını sınırlayan bir başka sorundur (Dobretsova & Asibaliev, 2011: 28-29).

Bütçe Sınıflandırması Hakkında Kanun'un 13'üncü maddesinde iki farklı transfer türü, diğer bir deyişle denkleştirme ödeneği benzeri finansman kaynakları tanımlanmıştır. Bunlardan ilki devlet tarafından garanti edilen belirli yerel bütçe harcamalarını finanse etmek için Cumhuriyet bütçesinden ücretsiz ve geri ödemesiz olarak tahsis edilen kategori transferleridir. İkincisi ise, öncelikli yatırım projelerinde hedeflenen harcamaların uygulanması için bütçenin bir seviyesinden başka bir bütçe seviyesine aktarılan fonları ifade eden teşvik transferleridir.

İfade edilen transferlerin yerel bütçelerin toplam gelirleri içerisindeki payı çok yüksek değildir. Ancak devlet bütçesinden denkleştirme ödeneği almayan Bişkek ve Oş şehirleri bu paylaşım kapsamından çıkarıldığında, söz konusu rakam neredeyse %25 oranında artma potansiyeline sahiptir. Bu durum yerel bütçelerin önemli ölçüde merkezi yönetimce yapılan finansal aktarmalara bağımlı olduğunu göstermektedir (Semenyak & Burzhubaev, 2020).

Son yıllarda, yerel yönetimlerin mali açıdan merkezi yönetime bağımlılığının azaltılmasına yönelik bir çabanın varlığı dikkat çekmektedir. Bu kapsamda atılan adımların temel amacı yerel yönetimlerin mali özerkliğini güçlendirmektir. Bunlardan belki de en önemlisi 31 Ekim 2018 tarihinde 2018-2023 için Kırgız Cumhuriyeti'nde Yerel Özyönetim Geliştirme Programı Hakkında Kanun'un yürürlüğe konulmasıdır. Söz konusu kanunun Ek-2 kısmında, eylem planı çerçevesinde, halkın modern yerel yönetim pratikleri hakkında bilgilendirilmesi ve yerel karar alma süreçlerine katılımlarının teşvik edilmesi, yerel yönetim organlarının idari ve mali yapısının iyileştirilmesine ilişkin hedefler yer almaktadır. Ayrıca söz konusu kanunda 29 Haziran 2020'de çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Bu düzenlemeler yerleşmeye verilen önemin artırıldığına işaret etmektedir. Bunun yanında 18 Ocak 2022 tarihinde yürürlüğe giren Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanununun Yürürlüğe Girmesi Hakkında

Kanun'un 3'üncü maddesinde 1 Ocak 2023 tarihinden itibaren "emlak vergisi"nin uygulamasının doğrudan yerel meclisler tarafından yapılacağı düzenlenmiştir. Söz konusu düzenleme yerel yönetimlerin mali özerkliğini güçlendirmeye yönelik atılan adımlar arasında ifade edilebilir.

Kırgızistan Cumhuriyeti mevzuatında yer alan hükümlerden yola çıkarak yerel yönetimlerin mali açıdan kendine yeter bir durumda olduğu söylenebilir. Ancak fiiliyatta yerel yönetimlerin mali yapısı genel itibariyle merkezi yönetimce genel bütçe vergi gelirlerinden ayrılan paylara bağlıdır. Bu durumun ortadan kaldırılarak mali özerkliğin sağlanması, yerel hizmetlerin sunumunda subsidiarite ilkesinin uygulanabilirliğine katkı yapabilecek niteliktedir.

5. Subsidiarite İlkesi Bağlamında Kırgız Yerel Yönetimlerinin Değerlendirilmesi

Subsidiarite ilkesinin uygulanabilirliği ile yerel özerklik arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Son yıllarda yerel özerklik, yerel yönetim sisteminin temel bileşenlerinden biri haline gelmiştir. 1980'lerden itibaren siyasi gücün ve sorumluluğun vatandaşlara yakın birimlere devredilmesine ilişkin reformların popüler hale gelmesinin bu durum üzerinde belirleyici olduğu ifade edilebilir (Ladner vd., 2019: 6). Yerel özerklik bağlamında yerel yönetim organlarının seçimle iş başına gelmesi ve yerel hizmet sunumlarını dışarıdan bir müdahale olmaksızın kendi organları aracılığıyla mevzuat çerçevesinde bağımsız şekilde gerçekleştirebilmesine öncelik tanınmaktadır (Yıkıcı & Bilgili, 2021: 98). Buradan hareketle yerel özerkliğin, bir topluluğun yerel nitelikteki işlerini kendi organları eliyle görebilmesi ve buna imkân tanıyacak kaynaklara sahip olmasına karşılık geldiği söylenebilir (Keleş, 2016: 57). Yerel özerklik bağlamında vurgu, yerel konularla ilgili mevzuat çerçevesinde serbestçe karar alma ve sunulması gereken hizmetleri yerine getirmeye elverişli mali kaynaklara sahip olmaya yapılmaktadır.

Kırgızistan mevzuatı incelendiğinde, yerel yönetimlerin geniş bir görev yelpazesine ve hareket alanına sahip olduğu görülmektedir. Yerel yönetimlerin görev sahasına giren konulardaki karar alma süreçlerinde merkezi yönetimden ön izin veya onay alınması (yerel meclisin kendini feshetme kararı hariç) söz konusu değildir. Yerel yönetim organlarının Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasası ve kanunlarına aykırılık teşkil etmeyen kararları hiçbir devlet kurumu tarafından iptal edilemez, yürürlükten kaldırılamaz ve de bu kararların icrası ertelenemez. Ayrıca yerel devlet idarelerinin yerel yönetim organlarını ilgilendiren konularda düzenleyici işlem yaparken bu organların görüşünü alması ve alınan kararı yine bu organların onayına sunması gerekmektedir. Söz konusu düzenleme hizmet sunumunda halka en yakın birimlerin görüşlerine verilen önemi ortaya koymaktadır. Subsidiarite ilkesi ile merkezi

yönetimin müdahale edeceği alanlar sınırlandırılarak/belirginleştirilerek yerel yönetim birimlerinin hareket alanı genişletilmekte ve özerkliği güvence altına alınmaktadır (Jachtenfuchs & Krisch, 2016: 5). Zira yerel yönetim organlarınca alınan kararların, merkezi yönetim tarafından değiştirilebilir nitelikte olması, söz konusu birimlerin varlık amaçlarına uygun hareket etme noktasında sorunlara yol açabilir.

Yerel yönetimlerin mevzuata uygun davranma açısından devlete; faaliyetleri itibariyle ise yerel topluma karşı sorumlu olmaları, bu birimlerin etkinliğini artırmaktadır. Bu bağlamda katılım kavramı ön plana çıkmaktadır. Subsidiarite ilkesinin tamamlayıcısı olarak katılım, bireyleri veya sosyal grupları yerel konularla ilgilenmeye teşvik etme potansiyelini bünyesinde barındırmaktadır. Katılımdan söz edebilmek için vatandaşların yereli etkileyen karar alma süreçlerine dâhil olma imkânlarının bulunması ve bu çerçevedeki mekanizmaları etkin bir şekilde kullanması gerekmektedir (Çitci, 1996: 10). Dolayısıyla yerel yönetim birimleri, ölçeği fark etmeksizin katılım için fırsat yaratmakta ve subsidiarite ilkesinin işlerlik kazanmasına hizmet etmektedir (Demir & Karakütük, 2003). Katılımın yaygınlaştırılması ve ideal seviyelere taşınmasında rol oynayan yerel yönetim birimlerinin (Çolak & Küçükyılmaz, 2019: 684), kendinden beklenen işlevleri yerine getirebilmesi aldıkları kararların bağlayıcılığı ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda, yerel yönetim organları tarafından alınan kararların ilgili yerel idari bölgede bağlayıcılığının bulunması, devlet kurumlarının ve vatandaşların bu kararlara uygun hareket etme zorunluluğu taşıması büyük bir öneme sahiptir. Söz konusu düzenleme belediye ve köy yönetimi başkanı tarafından alınan kararları da kapsamaktadır. Buradan hareketle yerel yönetimlerin subsidiarite ilkesine uygun bir şekilde yerel kamusal mal ve hizmet sunumlarını ilk elden gerçekleştirme noktasında önemli bir güvenceye sahip oldukları ifade edilmelidir.

Yerel yönetim organlarının Anayasa veya kanun(lar)a aykırı bir karar alması durumunda ise, müdahaleyi merkezi yönetimin değil, ilgili idari bölgedeki savcılığının yapması dikkat çeken ve önem arz eden bir diğer husustur. Organlık sıfatının sona erdirilmesini gerektiren hallerin kanunda açıkça yazılmış olması ve bunların bir kısmının doğrudan mahkeme kararına istinaden uygulamaya konulabilmesi, yerel yönetim birimlerine önemli bir yargı güvencesi sağlamaktadır. Buradan hareketle yetkili denetim biriminin yargı mercileri olması ve söz konusu birimlerin karar alma süreçlerinde kendilerini merkezi yönetime karşı sorumlu hissetmemesinin yerel yönetim organlarının özerkliğini güçlendirdiği söylenebilir (Yıkıcı & Bilgili, 2021: 116). Çünkü seçilmiş bir organın organlık sıfatının sona erdirilmesinde yargı veya seçim dışı bir yolun izlenmesi idari vesayetin kapsamını genişletmekte ve dolayısıyla bu durum yerel özerkliğe aykırılık teşkil etmektedir (Önen & Eken, 2016: 228). Ancak Yerel Devlet

Yönetimi ve Yerel Özyönetim Organları Hakkında Kanun'da yerel yönetim yürütme organlarının, görevine son verilmesine ilişkin olarak sıralanan şartlar arasında yer alan “eylemlerinin, alınan kararlarla ve siyasi liderliğin izlediği politikayla tutarsızlık teşkil etmesi” ifadesinin vesayet uygulamasının genişletilmesine yol açacak bir potansiyele sahip olduğu belirtilmelidir. Ayrıca yürütme organlarının seçimle değil, atama ile göreve gelmesi ve onları atamaya yetkili birimler olan Cumhurbaşkanı ve akim tarafından organlık sıfatlarına son verilebilmesi, yerel özerklik ve demokrasi ile bağdaşmamaktadır.

Subsidiarite ilkesinin bir diğer önemli boyutunu yerel yönetim organlarının mali yapısı oluşturmaktadır. Çünkü hizmetlerin halka en yakın yönetim birimlerince sunulabilmesi, bu birimlerin yeterli düzeyde mali kaynağa sahip olmalarıyla doğrudan ilişkilidir. Yasal düzenlemeler doğrultusunda, Kırgız yerel yönetimlerinin mali açıdan özerk birimler oldukları ileri sürülebilse de, uygulamada bütçeleri önemli ölçüde merkezi yönetim tarafından genel bütçe vergi gelirinden aktarılan paylara ve denkleştirme ödeneklerine bağlıdır. İlave olarak yerel bütçeyi oluşturan mahalli vergi ve harçların oranlarını belirleme yetkisinin 20 Ekim 2021 tarihinde yürürlüğe giren Yerel Devlet Yönetimi ve Yerel Özyönetim Organları Hakkında Kanun ile yerel meclislerden alınması da yerel yönetimlerin mali özerkliği üzerinde daraltıcı bir etki yaratmaktadır. Bu durum yerel yönetimlerin halkın ihtiyaçlarını gereği gibi karşılamalarını olumsuz yönde etkileme potansiyeli taşımaktadır. Ayrıca ilkenin, hizmet sunumunda halka en yakın birimin görevli olması gerektiğine yönelik teorik arka planını ve uygulamasını da işlevsiz bir hale dönüştürmektedir.

6. Sonuç

Yakın bir tarihte bağımsızlığını kazanması ve uzun bir süre boyunca Sovyet rejimi altında yönetilmesi nedeniyle Kırgızistan'da, demokratik ve hukukun üstünlüğüne dayalı devlet olma yolunda birtakım girişimlerde bulunmaktadır. Bağımsızlığın kazanıldığı 1991 yılından bu yana bir dizi reform başlatılmış ve yerel yönetimlerin gelişmesi ve özerk birimler olmaları yönünde çeşitli adımlar atılmıştır.

Mevzuat çerçevesinde Kırgız yerel yönetim organlarının genel anlamda idari ve mali özerkliğe sahip oldukları söylenebilir. Ancak belediye ve köy yönetimi başkanlarının atama ile göreve gelmesi ve görevlerine onları atamaya yetkili birimler olan Cumhurbaşkanı ve akim tarafından son verilebilmesi, mali açıdan birçok yerel vergi toplama yetkisi tanınmasına rağmen, yerel yönetim bütçelerinin merkezi yönetim tarafından aktarılan genel bütçe vergi gelirlerine ve denkleştirme ödeneklerine bağlı olması ve yerel bütçeyi oluşturan mahalli vergi ve harçların oranlarını belirleme yetkisinin yapılan yeni düzenlemelerle yerel meclislerin

elinden alınması reform sürecinin tam anlamıyla başarıya ulaşmadığını göstermektedir. Ayrıca genel bütçeden mali kaynakları geniş olan belediyelere daha fazla, mali kaynakları kısıtlı olan belediyelere ise daha az pay verilmesi söz konusu mali yetersizlik sorununu kronik bir hale getirmektedir.

Yerel yönetimlerin kanunların çizdiği sınırlar dâhilinde görev sahalarına giren konularda serbestçe karar almaları ve uygulamaları, aldıkları kararların ilgili idari birimde bağlayıcılık taşıması ve mevzuata aykırı bir karar alınması durumunda müdahalenin yargı eliyle yapılması subsidiarite ilkesinin teorik arka planına uygunluk arz etmektedir. Ancak yerel yönetimlerin mali açıdan sorun yaşamaları, sayılan bu düzenlemeleri büyük oranda işlevsiz kılmakta ve teoride özerk olmalarına rağmen, fiiliyatta merkezin yereldeki uzantıları şeklinde algılanmasına yol açmaktadır.

Kırgızistan'da yerel yönetim sisteminin daha demokratik bir hale, diğer bir deyişle idari ve mali açıdan daha özerk bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Mevcut düzenlemelerin yeniden elden geçirilmesi ve ihtiyaç halinde uluslararası örgütlerden destek alınması büyük bir önem arz etmektedir. Ancak söz konusu birimlerin merkezden bağımsız bir şekilde her açıdan kendi ihtiyaçlarını kendilerinin karşılaması kısa zamanda gerçekleşecek bir durum değildir. Bununla birlikte sayılan eksikliklere rağmen yerel yönetim sisteminin iyileştirilmesi konusunda önemli bir çabanın var olduğu da belirtilmelidir.

Kırgız yerel yönetim mevzuatının subsidiarite bağlamında incelenmesine dayanan bu çalışmada, yerel yönetimlerin, görevleri, karar alma süreçleri ve yargısal müdahale kapsamında ilke ile uyumlu; organların görevlerine son verilme ve mali özerklik noktalarında ise uyumsuz olduğu tespit edilmiştir. İncelemenin sadece mevzuat üzerinden yapılması, uygulamada mevcut ve ortaya çıkması muhtemel sorun alanlarını görmeyi engellemektedir. Söz konusu sorunun ortadan kaldırılması adına, gelecek çalışmalarda, seçilen bir veya birden fazla yerel yönetim biriminde anket ve mülakat gibi alan araştırmalarının yapılması ve bu birimlerce yürütülen bazı hizmetlerin (örneğin çevre hizmetleri) spesifik olarak incelenmesi farklı sonuçların elde edilmesine imkân sağlayacaktır.

Hakem Deęerlendirmesi: Dış bağımsız.

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar atışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Contribution Rate Statement: Corresponding author: %50 Other author: %50

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

KAYNAKÇA

- Alada, A. (2008). Türkiye’de yerel yönetimleri “özerklik meselesi” üzerinden yeniden düşünmek. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 17 (4), 5-44.
- Alymkulov, E. & Kulatov, M. (2001). Local government in the Kyrgyz Republic. In I. Munteanu and V. Popa (Eds.), *Developing new rules in the old environment* (pp. 521-600). Local Government and Public Service Reform Initiative.
- Aroney, N. (2014). Subsidiarity in the writings of Aristotle and Aquinas. In M. Evans and A. Zimmermann (Eds.), *Global perspectives on subsidiarity* (pp. 9-28). Springer.
- Aseinov, D. & Najimudinova, S. (2017). Kırgızistan’da yerel yönetimler. İçinde C. Buyar (Ed.), *Kırgızistan: Tarih-toplum-ekonomi-siyaset* (ss. 225-242). BYR Publishing House.
- Baimyrzaeva, M. (2005). Institutional reforms in Kyrgyzstan. *Central Eurasian Studies Review Publication of the Central Eurasian Studies Society*, 4 (1), 29-35.
- Bekiev, B. & Çekirov, A. (2012). Perekhod na dvukhurovnevyy byudzhet: Prikhot’otdel’nykh politikov ili trebovaniye zakonodatel’sstva? (İki aşamalı bir bütçeye geçiş: Bireysel politikacıların hevesi mi yoksa yasal bir gereklilik mi?), 13 Nisan 2022, <http://www.municipalitet.kg/ru/article/full/16.html>.
- Belli, A. (2017). Türk yerel yönetim sisteminin yerellik ilkesi açısından değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 12 (3), 75-92.
- Bıçkı, D. & Sobacı, Z. (2011). Yerel yönetimden yerel yönetişime: Post-fordizm bağlamında yerel yönetimleri anlamak. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9 (1), 215-234.
- Bingöl, Y. (2007). Kırgızistan’ın ‘renkli’ devrimi: Demokrasiye geçiş mi, küresel rekabet mi? *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 1-21.
- Böckenförde, M. (2011). *A practical guide to constitution building: Decentralized forms of government*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance.
- Bozatay, Ş. A. & Şahnagil, S. (2020). Kırgızistan ve Kazakistan’da bağımsızlık sonrası değişen siyasal sistemin doğası ve kamu yönetimi reform süreçleri. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8 (24), 338-367.
- Bütçe Sınıflandırması Hakkında Kanun (18 Aralık 2009, Sayı: 768). 9 Nisan 2022, <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/90415>.
- Cavlak, H. (2017). Subsidiarite (yerellik) ilkesi ve Avrupa Birliği çevre politikası. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (11), 134-145.
- Çitci, O. (1996). Temsil, katılım ve yerel demokrasi. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 5 (6), 5-14.
- Çolak, Ç. D. & Küçükıymaz Y. O. (2019). Büyükşehir ilçelerindeki belediye meclis üyelerinin profili üzerine bir araştırma: Trabzon örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (3), 682-701.
- Çukurçayır, A. & Eroğlu, T. (2013). Kırgızistan’da kamu yönetimi sistemi ve yerel yönetimler. İçinde M. Ökmen, F. Elma (Ed.), *Türk dünyasında yerel yönetimler* (ss. 119-138). Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayını.
- Demir, H. & Karakütük, M. (2003). Yerel yönetimler ve hizmette yerellik: Subsidiarite ilkesi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 65-77.

- Dobretsova, N. & Asibaliev, Z. (2011). Politiceskiy veteri sostoyanie mestnih byudjetov v Kırgızstane (Siyasi “rüzgar” ve Kırgızistan’daki yerel bütçelerin durumu). *Municipalitet Dergisi, 1*, 28-29.
- Drew, J. & Grant, B. (2017). Subsidiarity: More than a principle of decentralization-a view from local government. *The Journal of Federalism, 47* (4), 522-545.
- Dukanbayev, A. (1998). Kırgızistan’da yerel yönetimler. *Çağdaş Yerel Yönetimler, 7* (4), 126-132.
- Ebel, R. D. & Vaillancourt, F. (2007). Intergovernmental assignment of expenditure responsibility. In R. D. Ebel and G. Péteri (Eds.), *The Kosovo decentralization briefing book* (pp. 75-87). Open Society Institute.
- Egeli, H. & Özen, A. (2008). Kırgızistan’da mali sistemin yeniden yapılandırılması çerçevesinde bütçede reform arayışları. *Sosyal Bilimler Dergisi, 19*, 13-31.
- Eryılmaz, B. (2016). *Kamu yönetimi: Düşünceler-yapılar-fonksiyonlar-politikalar*. Umuttepe Yayınları.
- Fabbrini, F. (2016). *The principle of subsidiarity. Oxford Principles of EU Law, Forthcoming*. iCourts Working Paper Series (No: 66).
- Fact Sheets on the European Union. (2021). The principle of subsidiarity. April 5 2022, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/7/the-principle-of-subsidiarity>.
- Finnis, J. M. (2006). Subsidiarity’s roots and history: Some observations. *The American Journal of Jurisprudence, 61* (1), 133-141.
- Føllesdal, A. (1998). Survey article: Subsidiarity. *The Journal of Political Philosophy, 6* (2), 190-218.
- Gosepath, S. (2005). The principle of subsidiarity. In A. Føllesdal and T. Pogge (Eds.), *Real world justice: Grounds, principles, human rights, and social institutions* (pp. 153-166). Springer Science & Business Media.
- Güler, B. A. (2000). Yerel yönetimleri güçlendirmek mi? Ademi merkezîyetçilik mi? *Çağdaş Yerel Yönetimler, 9* (2), 14-29.
- Güler, B. A. (2001). Yerel yönetimlerde reform sorunu. *Çağdaş Yerel Yönetimler, 10* (3), 7-12.
- Gürbüz, Y. E. (2011). Orta Asya’nın ortasında bir ada: Kırgızistan. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 8* (15), 419-447.
- İba, Ş. (2009). Kırgızistan’ın anayasa serüveni ve jogorku keneş. *Avrasya Etüdleri, 36* (2), 47-62.
- Jachtenfuchs, M. & Krisch, N. (2016). Subsidiarity in global governance. *Law and Contemporary Problems, 79* (1), 1-26.
- Kakhidze, I. (2019). The principle of subsidiarity and its implementation prospects in Georgian political-legal environment. *Journal of Law, 2*, 132-161.
- Karakılıçık, Y. & Özcan, Y. (2005). Yerellik (subsidiarite) ilkesinin Türk yerel yönetim dizgesinde uygulanabilirliğinin irdelenmesi. *Çağdaş Yerel Yönetimler, 14* (4), 5-30.
- Keleş, R. & Mengi, A. (2002). Dünya Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’na doğru. *Çağdaş Yerel Yönetimler, 11* (4), 6-24.
- Keleş, R. (2016). *Yerinden yönetim ve siyaset*. Cem Yayınevi.

Kırgız Cumhuriyeti Anayasası Hakkında Kanun (5 Mayıs 2021, Sayı: 59). 1 Nisan 2022, <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-k/112215>.

Kırgız Cumhuriyeti Bütçe Kanunu (16 Mayıs 2016, Sayı: 59). 10 Nisan 2022, <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-k/111338>.

Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti'nin 31 Ekim 2018 Tarih ve 513 Sayılı "Kırgız Cumhuriyeti'nde 2018-2023 Özyönetimi Geliştirme Programı Hakkında" Kararında Yapılan Değişiklikler Hakkında Kanun (29 Haziran 2020, Sayı: 366). 16 Nisan 2022, <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-k/157692?cl=ky-k>.

Kırgız Cumhuriyeti Savcılığı Hakkında Kanun (24 Ağustos 2020, Sayı: 143). 12 Nisan 2022, <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-k/112108?cl=ky-k>.

Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanununun Yürürlüğe Girmesi Hakkında Kanun (18 Ocak 2022, Sayı: 4). 13 Nisan 2022, <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-k/112342?cl=ky-k>.

Kırgız Cumhuriyeti'nde Bütçe Hukukunun Temel İlkeleri Hakkında Kanun (11 Haziran 1998, Sayı: 78). 14 Nisan 2022, <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-k/86>.

Kırgız Cumhuriyeti'nin Normatif Yasal Düzenlemeleri Hakkında Kanun (20 Temmuz 2009, Sayı: 241). 2 Nisan 2022, <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-k/202591>.

Kırıışık, F. (2013). Kamu yönetiminin yeniden örgütlenmesi ve kamu hizmetlerinin yürütülmesinde yerellik ilkesi ve Türkiye'de uygulanabilirliği. *Sosyal Bilimler Metinleri*, (5), IV-18.

Kurun, İ. (2017). Yeni kamu işletmeciliği yaklaşımının kamu hizmetlerine etkisi: Belediyeler örneği. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8 (16), 85-106.

Ladner, A., Keuffer, N., Baldersheim, H., Hlepas, N., Swianiewicz, P., Steyvers, K. & Navarro, C. (2019). *Patterns of local autonomy in Europe*. Palgrave Macmillan.

Mengi, A. (2004). Yerinden yönetim: Avrupa Birliği'nde bölgeler ulus devlete karşı mı? *Mülkiye Dergisi*, 28 (245), 47-56.

Mowbray, A. (2015). Subsidiarity and the European convention on human rights. *Human Rights Law Review*, 15 (2), 313-341.

Narmambetova, A. & Akman, Ç. (2018). Kırgızistan Cumhuriyetinde yerel yönetimler. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6 (13), 457-475.

Nurunbetov, S. (2015). Administrativdik-territorialdik reforma s toçki zreniya mestnih byudjetov. *Municipalitet Dergisi*, (2-3), 21-24.

OECD. (2016). Kyrgyzstan: Unitary country. April 9 2022, <https://www.oecd.org/regional/regional-policy/profile-Kyrgyzstan.pdf>.

Önen, M. S. & Eken, İ. (2016). Yerel yönetimler üzerinde uygulanan idari vesayet yetkisinin irdelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (56), 216-234.

Partlett, W. (2021). *Kyrgyzstan's 2021 constitution: A brief comparative and historical analysis*. U of Melbourne Legal Studies Research Paper (No: 944).

Pashalieva, M. & Kahrman, H. (2016). Bir geçiş ekonomisi olarak Kırgızistan'da doğrudan yabancı yatırımlar ve Orta Asya ülkeleri ile kıyaslanması. *Yönetim ve Ekonomi*, 23 (1), 163-188.

Şahin, Ü. (2018). Halka en yakın hizmetlerin etkin sunulması kapsamında subsidiarity (yerellik) ilkesi ve Türk kamu yönetimi üzerine bir değerlendirme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (3), 19-30.

Sarkınç, S. (2005). Kırgızistan'da demokratik yerinden yönetim: Reform uygulamaları ve sorunlar. *Yönetim ve Ekonomi*, 12 (2), 197-210.

Sarkınç, S. (2013). Kırgızistan'da demokratik yerinden yönetim. İçinde M. Ökmen ve F. Elma (Ed.), *Türk dünyasında yerel yönetimler* (ss. 139-152). Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayını.

Semenyak, M. & Burzhubaev, T. (2020). 2021-2023 Jıldarga respublikalık byudjettin dolboorunda jergiliktüü byudjettardin jana byudjet aralık mamilelerdin perspektivaları (2021-2023 için taslak cumhuriyet bütçesinde yerel bütçeler ve bütçeler arası ilişkilere ilişkin beklentiler), 14 Nisan 2022, <http://www.municipalitet.kg/ky/article/full/2466.html>.

Siket, J. (2017). Prevailing tendencies in local self-governance: Scope of local public affairs and territorial trends in Europe. *Bratislava Law Review*, 1 (1), 105-114.

Spicker, P. (1991). The principle of subsidiarity and the social policy of the European community. *Journal of European Social Policy*, 1 (1), 3-14.

Tiuliundieva, N. M. (2014). Management of local government financial recourses in Kyrgyzstan. *Reforma*, 3 (63), 25-29.

Tsvetkov, V. (2018). Subsidiarity management. *European Journal of Economic Studies*, 7 (1), 42-47.

Uçar, A. (2004). Belediye hizmetlerinin etkinliği açısından hizmette yerellik (subsidiarite) ilkesi ile yönetim (governance) kavramı üzerine bir inceleme. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 97-107.

Uçar, A., Eryiğit, B. H. & Topçu, V. (2021). Kırgızistan'da yerel yönetimlerin idari ve mali yapısı. İçinde Ç. Akman ve İ. A. Acar (Ed.), *Dünyada yerel yönetimler ve mali yapıları* (ss. 569-598). Nobel Akademik Yayıncılık.

Ulusoy, A. & Akdemir, T. (2019). *Mahalli idareler*. Seçkin Yayıncılık.

Yaman, M. & Önder, Ö. (2018). Küreselleşme-yerelleşme ekseninde yerel siyasetin dönüşümü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 57, 232-237.

Yerel Devlet Yönetimi ve Yerel Özyönetim Organları Hakkında Kanun (20 Ekim 2021, Sayı: 123). 1 Nisan 2022, <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/112302?cl=ky-kg>.

Yerel Meclis Üyelerinin Statüsü Hakkında Kanun (13 Ocak 2000, Sayı: 3). 3 Nisan 2022, http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/311?cl=ky-kg#st_3.

Yerel Özyönetimin Mali ve Ekonomik Temelleri Üzerine Kanun (25 Eylül 2003, Sayı: 215). 10 Nisan 2022, <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/1341>.

Yıkıcı, A. & Bilgili, M. Y. (2021). Türkiye ve Kazakistan belediyelerinin yerel özerklik bağlamında karşılaştırılması. *Memleket Siyaset Yönetim*, 16 (35), 97-124.

Yıkıcı, A. & Salman, T. (2021). Farklı yerel yönetim modelleri ışığında Azerbaycan'daki belediyeler ve merkez-yerel ilişkisi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47, 1-17.

Zeyrekli, S. & Ekizceleroğlu, R. (2007). Avrupa Birliği bağlamında hizmette yerellik (subsidiarite) ilkesi ve ilkenin Türkiye açısından ele alınışı. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 16 (3), 29-48.

2018-2023 İçin Kırgız Cumhuriyeti'nde Yerel Özyönetim Geliştirme Programı Hakkında Kanun (31 Ekim 2018, Sayı: 513). 10 Nisan 2022, <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/12698>.